

ÜZENET KAPOSVÁRNAK

Junius van s nagyon magam vagyok
S kísértének élt életem árnyai
S az elbocsátó iskola-padok

(Ady)

Az évad vége felé néhány napra Kaposvárra mentem színházat nézni. Úgy választottam ki az időpontot, hogy minél kevesebb idő alatt minél több előadást láthassak. A *Hegedűs a háztetőnre* értem le. A látvány egyik fő eleme a „villanykörte-effektus” volt: a rendező (Bezerédi Zoltán) a kiemelni kívánt tárgyakat körberakatta égő villanykörtekkel. Így például a címadó szimbólum-hegedűs fejét a háztetőn, meg a család által nagy nehezen megszerzett varrógépet. Másnap délután a *Hamupipőké*n (Czeizel Gábor rendezése) a mézeskalács szív világított hasonlóképpen, továbbá az egymásra talált szerelmeseket is égő villanykörte alkotta szív ölelte körül a fináléban. Megvallom, elszomorodtam, mert nemrég kritikát írtam egy bábbemutatóról, ahol kifejezetten remek rendezői ötletnek találtam, hogy bizonyos tárgyak, amikor varázshatalmuk működni kezd, felfénylenek. Az egymás után látott két kaposvári előadásban azonban úgy hatott rám ez az effektus, mint lakodalomban a főtt baromfihússal színültig töltött teknő látványa. Az asszociáció különösségét fokozta, hogy hazaúton Pest felé megálltam egy kicsit a Balatonnál. Minden diszkópületen villanykörtefény ugrabugrált vendégcsalogatóul. Peter Brook a következőket írja az *Üres térben*: „Amennyiben a holt fogalmáról beszélünk, jegyezzük meg, hogy az emberben oly kristálytisztán létező élet-halál közti különbség más területeken valahogy elmosódott. Az orvos azonnal meg tudja különböztetni az élet legkisebb jelét is azoktól a zörgő csontoktól, amelyeket az élet maga után hagyott; de mi nem vagyunk olyan gyakorlottak, hogy megállapítsuk: mikor lép át egy eszme, egy magatartás vagy egy forma az eleven életből a haldoklás állapotába. Nehéz meghatározni, de gyerekjáték megérezni.” A *Hamupipőke* szemlélése közben azt gondoltam magamban: „profi bővli”, az *Állatfarm* alatt, hogy „a *Marat* hulladékaiból tákolódott össze”. A *Karneválvégi éjszaka* végén sírtam. Az örömtől. Ez a Goldoni-előadás pontosan azt a színházi élményt nyújtotta, amelyre régóta áhítozom. Az örömmel is lehet katartikus hatása.

A Kaposvár-mítosz immár húszesztendő. Húsz év rettentő hosszú idő egy színház életében. A huszonévesekből negyvenesek lesznek, a harmincasokból

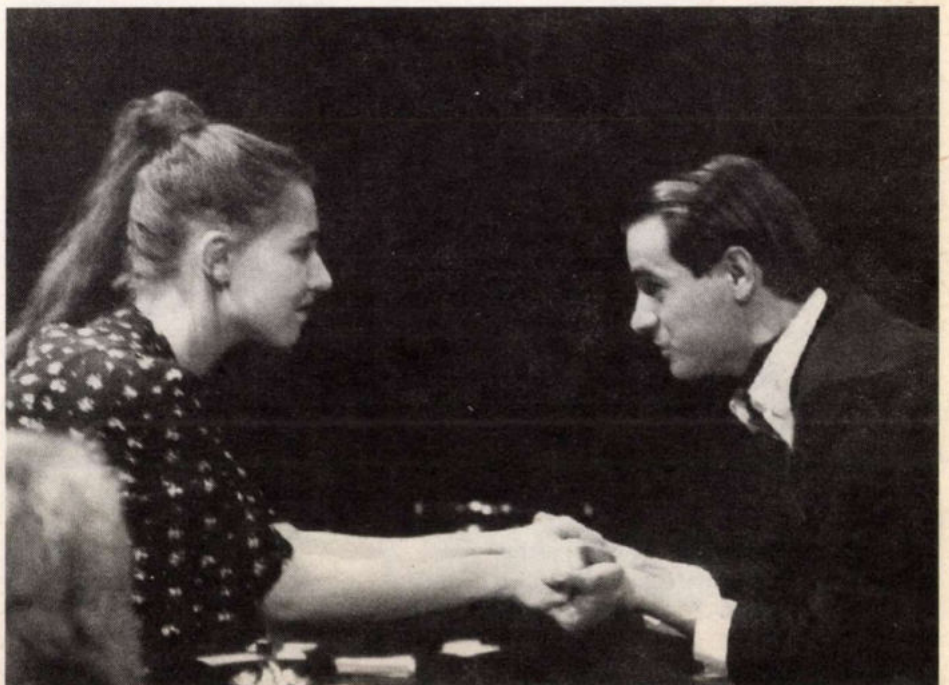
pedig ötvenévesek. Az alázatos segédszínészből gőgös sztár válik, és minden főszerepet ő kíván eljátszani. Nem is lenne színész, ha nem törekedne erre. Mihályi Gábor, amikor a *Kaposvár-jelenség* című könyvéhez gyűjtötte az anyagot, egy alkalommal ugratni próbált: „Látja, elírom maga elől. Ez a maga dolga lett volna.” Valóban úgy hitte, hogy elorozta előlem a témát. A munka, amit elvégzett, hasznos és fontos volt. Abban azonban tévedett, hogy helyettem tette. Hozsannát csak a messziről jött ember zenghet. Az én jusom a rekviem előtti kiáltás. Nekem, akárcsak a többi kaposváriak, a vérem van ebben a Déva várában. Épp ezért most a legszívesebben egy levelet írnék. Felrázó, leleplező levelet.

A kaposvári színház sokunknak volt a bölcsője, az iskolája, egyik-másikunk számára talán még az „atyai házat” is jelentette. Mindig voltak, akik elhagyták. Volt, aki látszólag, volt, aki valóságosan lett hűtlen. Volt, aki végleg elment, akadt, aki vissza-visszatért. Aki azonban megmerítkezett ebben az életformában, abba a társulat beleütötte a bélyegét. Aki részt vett – az *részesült*. Most történőben van valami, ami az ellenkező irányba hat. Manapság Kaposvárra szegődni annyit tesz, mint mondjuk a háború előtti időkben az Angolkisasszonyokhoz járni iskolába. **Kalenyán Luca és Némédi Árpád Goldoni *Karneválvégi éjszaka* című darabjának kaposvári stúdióelőadásában**

posvár trambulinná rukkolt elő. Kaposvár: *jó ház*. Aki itt megfordul, jó házból való úrilánynak számít a szakmában. Megkapja a Csiky Gergely Színház emblémájával díszített jelvényt. Hordhatja az ingén, a zubbonyán. Csakhogy ez a *jel* már nem ég bele a bőrébe.

A Kaposvár-jelenség húszesztendő. A Csiky Gergely Színháznak immár mítosza van, legendája lett, mi, erős negyvenesek még a hőshistóriákra is szívesen emlékezünk.

Állítsuk most élesre a kérdést. Milyen e dicső színház jelene? Megvan-e még a *jelenléte*? Műhely-e még? Szellemi műhely-e? Nem arra vágyom, hogy én kiáltam világga: „Meztelen a király!” De rettetes a gondolat, hogy ez a szellemi bástya, ez az erős vár, mely ilyen sokáig – húsz esztendőn át! – képes volt *valóság* maradni, elkezdje beérni a már megszerzett gloire-ral, beérje azzal, hogy *önnön visszfényében sűtkérezik*. Ez idő szerint, szerződésileg, nem tartozom a színház kötelékébe. Ez idő szerint csak a régi bélyeg, a *Kaposvár-stigma* vonz oda. Állok a klubban. Előadás előtt, után, a szünetekben, egyfolytában zsúfolt a helyiség. Pedig nincs bemutató. Egyszerre megy két előadás, egy a nagyszínpadon, egy a stúdióban. A kezdési idők között félórányi a különbség, hogy a színházüzem olajozottan működhessen. Nem a vendégek miatt van a zsúfoltság; sokan dolgoztak ma este a két előadásban. Más estéken is

így van. Valóban profi a repertoár. Közel száz főre duzzadt a művészeti részleg létszáma. A színészekről tudom, nem számoltam utána. A színház vezetői közül senki sincs itt. Nemcsak ma, hanem napok óta. A városban sincsenek. Aschert épp Párizs ünnepli a Katona József Színház-beli *Platonov*-vendéjáték miatt, Babarczy, úgy hallottam, Pesten rendez, Ácsnak nincs kedve mostanában Kaposvárott élni. Gazdátlan, szomorú, de fegyelmezett a nyáj. Valamikor réges-régen, a „mítoszalapítás” idején, sablon feleletet kreáltam az elképedt pesti színházlátogató vendégek sablon kérdésére. „Hogy bírjátok itt ki?” – szokták volt kérdezgetni hűledezve, látván az érdektelen várost, a rideg és omladozó színházépületet, a kongó nézőteret, s úgy-ahogy ismer-ven nyomorúságos szociális helyzetünket. „Kész szerencse – válaszoltam olyankor mindig, mint lelkes segédrendező –, hogy ilyen a város és ilyenek az életkörülményeink. Legalább semmi nem vonja el a figyelmünket.” Mára szerencsésen megszépült a színházépület, városszerűvé vált a város, és büszke lett arra, hogy épp az övé a Csiky Gergely Színház társulata. Mára minden színész emberi szinten él az otthonában – egyszóval otthona van, nemcsak szálláshelye. És különös, ugyancsak mára, a színház dolgozóit alig köti egymáshoz valami. A mai társulat tagjai nem érdeklődnek egymás iránt. Kaposvá-

rott ma bármilyen produkciót színpadra lehet állítani. A mai társulat profi repertoárt csinál. A mai kaposvári színházban minden megvan. Csak egy dolog hiányzik belőle. Az, amit a mindannyiunk által szent emlékeként tisztelt első igazgatónk, Komor István tűzött a színház jelszavaként a lobogónkra. *Az emberközpontúság.* A mai kaposvári színháznak nem a salétromos fala, nem is az előcsarnoka, s nem is a klubhelyisége rideg, mint volt hajdanában – hanem az emberi légköre. A kívül-belül fényárban pompázó épület mára barátságatlan és riasztó lett, akár egy hatalmas munkagép. És az is. El-embertelenedett munkagép.

Kaposvárról szólva a kritikusok előszere-rettel szokták emlegetni a *műhelymun- kát.* Ez az úgynevezett műhelymunka egy- kor, amikor a társulat még kis létszámú volt, tehát kisüzem, a *társulat egészére* kiterjedt. A hajdani Csiky Gergely Színház nem volt ugyan képes profi szintű reper- toárszínházként működni – annál inkább létezett mint *közösségi életforma*, melyet (feltehetően) csakis egy kisüzemi társulás tesz lehetővé. Öngúnyból mondtuk ugyan, hogy „egymás kezét fogva me- gyünk a tejért”, tény azonban, hogy ele- ven, élő kapcsolatok léteztek közöttünk, s minthogy *ottlétünk* vállalás volt, *életünk tétje*, ez óhatatlanul átütött a munkánkon. Nem vethető a mai „Kaposvár-jelenség” szemére, hogy manapság miért is nem kisüzem – hisz a fejlődés természetéből következik, hogy minden dolog tökélete-

Bezerédi Zoltán az *Állatfarmban*

sedni vágyik, s a színháznak az a feladata, hogy saját eszközeinek, saját lehetőségei- nek mind teljesebb elsajátítására töreked- jék. Az sem vethető a mai társulat szemé- re, miért élnek a színészei emberibb körü- lmények között – hiszen mi mindannyian, akik egykor jól túrtuk a zord életfeltétele- ket, korosodván, nagyobb kényelemre vá- gyunk. Azt azonban megkérdezhetjük: „Hová tűnt a színház életéből az *öntisztító erő?*” Például a pamflet! A társulati, alul- ról jövő kritika jeles példája volt ez, színé- szek írták és adták elő a klubban, vala- mennyiünk „okulására”, s ezek a kollektív előadás-kritikák nagyban hozzájárultak a közösségi gondolkodás, az egy nyelven beszélés kialakításához, ahhoz a *közös szemléletű* színházformához, mely a Csiky Gergely Színház sajátossága lett. Nem a demokratikus jelleg volt a pamfle- tek lényege, hanem a katartikus hatás. Az öntisztulás alapfeltétele a valódi műhely- munkának. A vonzó emberi kvalitások alakították ki és tartották össze az egykori társulatot. A maiba nem illenek bele a pamflet. Nemcsak a mostani csapat túl- zott elfoglaltsága, a feszített munkatempó az oka ennek – mi is tizenhat órát töltöt- tünk az épületben –, hanem a jellege is. Ma, pamflet helyett, a meglehetősen ál- demokratikus Művészeti Tanács műkö- dik, melynek azonban semmi köze nincs a közösségi élet és a műhelymunka kérdé- seihez.

Szerencsére azonban a mai kaposvári színház testében él még egy mag, ami

Tóth Béla a *Goldoni-darabban*

hordozója, megőrzője a régi társulati szellemnek. És ez, sajátos módon, a főleg fiatal erőkre, a csoportos szereplőkre épülő Stúdió. Milyen különös, hogy így kell fogalmazni: „régis társulat”. Mindig az újért szokás síkraszállni – a régi ellenében. A mítoszalkítás elején is így volt: az újonnan verbuválódó társulat szembeállt a régivel, a rossz színházi hagyomány képviselőivel. Hogyan állíthatom most a régít követendő példaként? Azért talán, mert fölöttem csakúgy, mint az egykori kaposvári fiatal gárda fölött, eljárt az idő, s immár mi, valamikori újak váltunk régivé? Hiszem, hogy nem ezért. Ezúttal nem a régi és az új, hanem az értékes és a fölösleges helyezkedik el a mérleg két serpenyőjében. Milyen a *fölösleges színház*? Nem föltétlenül érdektelen. És nem is teljesen holt. Éppen csak nem érint meg. Éppen csak nem vág a húsunkba. Vagy nem húsunkba vágó módon szól rólunk. Az elmúlt két évadban zömmel ilyenek találtam a nagyszínházi produkciókat. Nem buktak meg, még sütkéreztek is a régi dicsőségben. A közönség megszokta, hogy a kaposvári jó színház. Én nagyon untam ezeket az előadásokat. Egytől egyig igen profi szinten voltak megoldva. Csak éppen nem történt bennük semmi. Hiányzott belőlük a tét. A színészi tét csakúgy, mint a rendezői. Pedig éppen ez, a tét dönti el, hogy az előadás megtörténik-e, avagy csupán lezajlik. A nagyszínházi produkciók az elmúlt két évadban jobbára csak lezajlottak. Profi szinten. A profizmusra muszáj törekedni. Elérni azonban veszélyes.

Az elmúlt két évad stúdióelőadásait azonban nagyon élveztem. 1988/89-ben a következők voltak: *Tévedések víg játéka* (Mohácsi János Shakespeare-átírata és rendezése), *Kihallgatás* (Babarczy–Mohácsi). Az 1989/90-es évadban pedig: *Petra von Kant keserű könnyei* (Jordán–Lázár), *Karneválvégi éjszaka* (Jordán–Lázár). A szerzők: Shakespeare, Eörsi István, Fassbinder, Goldoni. Mind a négy előadás megrázó, mély élményt nyújtott. Mind a négy előadásnak tétje volt. Színészi és rendezői tétje. Köztudomású, hogy a kaposvári színház vezetőit, rendezőit és egyik-másik színészét a kezdetektől fogva foglalkoztatta a belső műhelymunka kérdése, amely magában foglalta a kezdő színészek képzését csakúgy, mint a nem kezdők színházi kísérleteinek a lehetőségét. E célból teremtdött a Stúdió, mely Beckett *Godot-ra várva* című darabjával debütált 1976 januárjában. A próbákat

R. W. Fassbinder: *Petra von Kant keserű könnyei* (Lázár Katalin és Márton Eszter) (Fábián József felvételei)

már három hónappal korábban, novemberben elkezdtek. Az akkori nagyszínházban szokásos, olykor csak három-négy-öt s csak ritkán hathetes próbaidőszakhoz képest ez a három hónapos felkészülési idő a szó legszorosabb értelmében lehetőséget adott a műhelymunkára. Beckettet játszani annyira új volt mind a színészek, mind a rendező számára, hogy az általában rendelkezésre álló öt-hat hét alatt semmi esetre sem lehetett volna értékes és érvényes előadást létrehozni. A későbbiekben a többnyire amatőr színészként a színházhoz csapódott csoportos szereplők szakmai képzéséről is gondoskodni szeretett volna a társulat. Erre ösztökélte a színházat a szakma iránti lelkesedés és lelkiismeret. Noha be-beindultak efféle színházon belüli kurzusok – valójában a szereplők szabad idejének egyeztetetlensége miatt ezek a vállalkozások mindig meghiúsultak. Újra csak a Stúdió kínálkozott arra, hogy egy, a csoportos szereplőkkel létrehozott előadás próbái szolgáljanak egyszersmind színészképzésül. A stúdióprogramra nem lehetett bérletet váltani, épp azért, hogy a bemutató napja eltolható legyen, sőt, arra is nyitva állt a lehetőség, hogy egy nem sikerült előadás végül is ne kerüljön kinti közönség elé. A már restaurált színházban megteremtett nagyszerű technikai felszereltségű kamaraterem a korábbinál is kiválóbb helyszínül kínálkozott a színészi rendezői kutatómunkára. Az 1989/90-es évadra a hiperérzékeny vezetői ösztönökkel megáldott Babarczy László igazgató fölajánlotta a Lázár–Jordán házaspárnak:

a továbbiakban vezessék ők a Stúdiót, hisz az elmúlt években több alkalommal is bizonyították színészvezetői-színészpedagógusi felkészültségüket. Babarczy az ajánlattal két legyet ütött egy csapásra. Egyrészt *megfelelő* feladattal terhelte le a nyugtalan és elégedetlen színészpárost, másfelől „letudta” az iskolázatlan újoncok oktatásának ügyét is. Babarczy vezetői egyéniségének az efféle ráérzések és megoldások mindig is erősségei voltak. Nagyvonalú engedelménye, hogy a színházgyár testében lehetővé tette a régi értelemben vett műhelymunka folytatását, sőt új alapokra helyeződését, meg is hozta a gyümölcsét. Az 1989/90-es színházi évadban épp a két stúdiószínházi előadás jelentett igazi színházi eseményt: Fassbinder *Petra von Kant keserű könnyei* című műve és Goldoni *Karneválvégi éjszakája*. Ez utóbbi bemutatóról Koltai Tamás lelkes cikket írt az Élet és Irodalomban. Példaként említi a kaposvári társulatot, szorosabban a Goldoni-bemutatót, mondván, lám, ott folyik az igazi „színészkurzus”, nem a Főiskolán. Épp a cikk megjelenésekor láttam a megdicsőített előadást. Épp akkor értesültem a szomorú hírről is, hogy e „követésre méltó műhelymunka” a *jövőben megszakad*. Babarczy és a Művészeti Tanács úgy döntött: „Nem szórakozhat fent, a Stúdióban a társulat tíz-egynéhány tagja, miközben a többi a nagyszínhádon húzza az ígát.”

A színház idén ötszázötven előadást tartott. Jövőre hatszázötven akar. Kár. Nagy kár. Mi nem vagyunk olyan gyakorlottak, hogy megállapítsuk: mikor lép át egy eszme, egy magatartás vagy egy forma az eleven életből a haldoklás állapotába. Nehéz meghatározni, de gyerekjáték megérezni.